

■ FĂNUȘ BĂILEȘTEANU

Ion Brad: „Nu pot să dorm”

Aleătuită din trei acte și un epilog, piesa nu are ceea ce în mod obișnuit, în sens clasic, se numește conflict. Personajele care urmează să se confrunte pe scenă nu se înfruntă, ci se ajută și se complinesc, se adună doar în jurul eroului principal — Timotei (Cipariu), eruditul veteran al revoluționarilor pașoptiști din Transilvania. Forțele ostile nu apar pe scenă, se subînțeleg doar, global. Ca personaj „negativ”, numai Femeia enigmatică, fiica librărilor anticar Samuil Literati (din Cluj), iscoadă a cîrmuirii, trece, episodic, din culise în prim-plan, dar nici ea nu dă ochii cu protagonistul Timotei.

În rest, toate personajele se adună în jurul acestuia — precum spuneam —, ajutîndu-l într-un fel sau altul; micile incidente datorate excesului de vigilență al lui Vasile Moldovan se aplanează aproape de la sine în fața înțeleptului. Da, înțelept. Timotei este un înțelept, un revoluționar dublat de un om de știință, care, cum însuși spune, și cum altă îi reproșează Țișa Ană, menajera sa, nu poate să doarmă. Nu poate să doarmă atîta timp cît cauza poporului român din Transilvania, căreia i-a dedicat întreaga sa știință filologică, nu va ieși victorioasă. Indicațiile de decor din preambulul primului act al piesei sugerează o atmosferă faustic-ciminesciană: „Acțiunea se petrece în preajma anului 1840, în casa lui Timotei, din piața mare a Blajului. O încăpere cu mult mai largă decît celelalte chilii ale acestei case-bibliotecii. În pereții, nu prea înalți, sînt zidite dulapuri de cărți. Se pot vedea titluri în româna veche și nouă, în latină, greacă, slavonă, ebraică, arabă, franceză, germană, maghiară, italiană, turcă, persană, engleză, siriană... *Atmosferă faustiană* (s.n.) Pe masa largă, manuscrise rare, pergamene, hărți adunate sul, ziare, cutii cu monede vechi, fragmente de marmură cu inscripții romane, hirtii și cărți felurite, toate într-o ordine desvîrșită. De asemenea, un ocean. Între două dulapuri vechi, copia romană a unei statui care seamănă cu Athena Promachos a lui Phidias...” Dealtfel, undeva, în actul al doilea al piesei, într-o discuție între Timotei și Aron Pumnul, se și anunță apropiata apariție a lui Emi-

nescu: „TIMOTEI: [...] Vezi. Arune, dacă zeita Clio ar fi fost ca Țișa Ană, o simplă țărăncă, nu mai era trebuință să ne omorîm noi sufletele și mintea, în căutarea adevărului și-a dreptății... Am fi supt, direct de la Țișa ei, toată înțelepciunea... ARON PUMNUL: Dacă... dacă... Să lăsăm ipotezele astea poeziilor... Să vină Andrei Mureșanu, sau... (pe gînduri, profetic) altul, mai dăruit ca el, să le rostosească!”

Timotei (Cipariu) este, prin urmare, un mare intelectual patriot, care nu pregetă să studieze, zi și noapte, tot ceea ce știința istoriei și filologia au reușit să cucerească în timp și spațiu, care editează gazete, adună în jurul său pe toți revoluționarii români din Transilvania, se înfîlnește și se consultă cu Aron Pumnul. Al. Papiu-Ilarian, Avram Iancu, Balint, Simion Bărnuțiu, August Treboniu-Laurian, Andrei Mureșanu, Ștefan Ludwig Roth etc., participă la Adunarea de pe Cîmpia Libertății, își pune toate speranțele în victoria revoluției și, chiar dacă acensta din urmă nu-i aduce, precum se știe, satisfacția supremă, nu-și slăbește eforturile, întreține vii legături cu intelectualii de peste munți, din regat, bucurîndu-se de succesele lor (primește, de pildă, cu plăcere invitația lui Kogălniceanu de a fi prezent la înființarea Universității din Iași) și rîmînînd înai departe pe deplin convins de reușita finală a cauzei naționale căreia i-a dedicat întreaga sa viață.

În piesa lui Ion Brad, Timotei devine un martir sui-generis al ideii de revoluție și dreptate națională. O posibilă idilă cu Fata munților — simbol al candorii feciorelnice și al aspirațiilor spre libertate ale românilor din Munții Apuseni, urmași direcți ai străvechilor daci — se sublimizează și se lămurește — cum ar fi spus Sadoveanu — într-o dragoste eterică, spiritualizată și eternă ca și „creanga de aur” dintre magul Kesarion Breb și împărătița Maria.

Dealtfel, deși la începutul piesei nu are decît 35 de ani, iar la sfîrșitul ei, 55 de ani, Timotei are, în piesa lui Ion Brad, figura

